

מגילת רות הקדמת הביאור

מגילת רות הינה 'התעודה' שנתחברה 'לפנים בישראל', דהיינו בזמן קדום מאוד. במקרא היא חלק של הקובץ 'חמש מגילות'. הזמן אליו היא מתייחסת, ימי שפט השפטים, קודם לזמן של כל יתר ארבע המגילות: שיר השירים אשר לשלמה, דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם, איכה ישבה בדד העיר רפתי עם, שעניינה חורבן ירושלים, ומגילת אסתר, העוסקת בזמן גלות פרס. יש לשאול: האם, ועד כמה ניתן לעשות שימוש פורה בקהילה המודרנית במסמך קדום שכזה? אנו מציעים, במסגרת זו, לעיין במגילה ולחשוף מחדש את תכניה, אשר מרביתם עדיין בעלי משמעות אקטואלית.

החסד הוא אחת הדרכים היותר מחזקות ומאחדות את המרקם החברתי, אם בשעת משבר ואם בימים כתיקונם. שני מעשי חסד, מרחיקי לכת, עולים מן המגילה: 1. רות הנוכריה דבקה, באופן מפתיע, בנעמי, בעם ישראל ובאמונתו. 2. בעו מפרנס וגואל את רות כשהוא בערוב ימיו. מעשי חסד אלו מבהירים כי עושה החסד אינו אנוס לעשותו ואף איננו מצפה לגמול כלשהו. המגילה מלמדת כי אלמלא החסדים האלה אפשר שהייתה נגזרת כליה על בית דוד. עתה עלינו לשאול: מה מידת החסד שאנו נוהגים בה בימינו, אם באופן אישי ואם באופן קיבוצי? עד כמה אנו עוסקים בכך בחיים הקהילתיים שלנו? האם בכך שאנו מקמצים במעשי החסד, איננו מחמיצים הקמתן של ממלכות צדקה וחסד בחברה הישראלית.

ארץ ישראל נבטחה על ידי המשפחה המיוחסת של אלימלך ונעמי בשעת הנצרות. המשפחה יורדת מן הארץ לרעות בשדות זרים ושבה אליה לאחר תאסנת שבגלות ולאחר שנתברר כי ארץ ישראל היא בית הלחם. ישוב ארץ ישראל הוא מערכיה המרכזיים של הציונות. רבים חרפו נפשם למען האידיאל הזה. גם בימינו אנו עדים לדבקות ברעיון ההתיישבות ולתופעת הירידה מן הארץ הנובעת מקשיים כלכליים או ביטחוניים. מן הצד השני, אנו עדים לעלייה המונית הנובעת בשל מניעים ציוניים או בשל מצוקה בארצות המוצא. עלינו לשאול: מהו יחסנו לתופעות אלו? עד כמה אנו רואים עצמנו כמיישבי ארץ ישראל? האם ישיבתנו כאן הנה מקרית או מתוך בחירה מודעת? ולבסוף, באיזה מובנים אנו מיישבים את הארץ: בניית יישובים ובתים, הקמתה של חברה צודקת, העמדתה של קהילה אורגנית וכדומה?

הנקודות הללו ועוד יש בהן כדי להחיות את המגילה במסגרת החיים הקהילתיים והחברתיים בימינו. בצד הלקחים האקטואליים, יכול המעיין במגילה ליהנות הן מן העושר הלשוני והן מן היצירה הפיוטית המצטיינת בכל היסודות של עלילה ספרותית משובחת. זוהי אכן דרך נאה להתחבר אל המקורות הספרותיים הקדומים שלנו ולהפרות בכך את הידיעה ואת החוויה היהודית שלנו.

הקציר, החל מקציר השעורים באביב והמשך בקציר החיטה בקיץ, הנו מסגרת הזמן העיקרית של התרחשות העלילה. זהו אמנם אחד הטעמים לכך שקוראים את המגילה בחג השביעות. החברה המודרנית מתרחקת והולכת מן ההווי החקלאי של ארץ ישראל. מורשת ישראל מיוסדת ברובה על אדניו של מחזור הזמנים הטבעי, העונתי והחקלאי. בעבר, קדשו את החודש על פי ראיית מולד הלבנה. שלושת הרגלים הנם למעשה האביב, הקציר והאסוף. חגי ישראל, ובכללם שביעות, יכולים לשמש הזדמנות חינוכית להתחבר אל הטבע, אל האדמה, אל החיים אשר מעבר לשאון הכרך.

המשבר מחולל את פרשיית רות. משבר שבגינו יורדת המשפחה לשדה זר, שדי מואב. מוות פוקד את המשפחה ובחרפת דלות שבים שרידיה אל מכורתן, אל בית לחם. סיפורים מקראיים אחרים ראשיתם במשבר. מגילת אסתר מספרת על משבר חברתי-לאומי, ואיוב מתאר משבר אישי-משפחתי. כולם עוסקים בייסורי ההתמודדות עם המשבר ובלבטים הנוראיים בקבלתן של החלטות קשות. סיומן הטוב של העלילות הללו בא ללמד את הקורא כי לייאוש האישי ולרפיון הידיים החברתי אין מקום, וכי התמודדות נאותה עם המשבר סופה להסתיים כאשר ידו של האדם על העליונה.

הגר, בין אם הוא גר-צדק ובין אם הוא גר-תושב. האדם השונה במעט ממה שאנו נוהגים לכנות 'הישראלי הממוצע', עולה חדש, עובד זר, בן מיעוטים, בן דת אחרת או חסר דת. המגילה מלמדת אותנו לקח עצום. דווקא רות המואביה, לא סתם נוכריה אלא בת עם הנתעב בתורה, היא שנעשית לאם בישראל, לאמו הקדמונית של דוד מלך ישראל. חג השביעות מעלה מחדש על סדר יומנו החברתי את שאלת יחסנו אל הזר, אל השונה, אל האחר. דברים אלו כוחם יפה גם כאשר לעניין השונות מבית, גם בנוגע ליחס שלנו לאופנים שונים של עבודת האל בישראל המודרנית. לא פחות מזה, לויכוח על עיצוב דמותה הרוחנית של החברה הישראלית. מהי בעצם יכולתנו לקיים חברה רב תרבותית לא רק מתוך סובלנות לאחר אלא מתוך יחס של אהדה וחדוות יצירה משותפת.

בחיבור הביאור הרץ שלפנינו נעזרנו בפרשנותם של פ. מלצר מן הסדרה 'ידעת מקראי ושל י. זקוביץ מן הסדרה 'עולם התנ"ך'.

אנו תקווה כי אכן תמלא מגילתנו את ייעודה ונאחל לכל בית ישראל חג של שלום ושל שמחת אמת.

השיבה הביתה

נרק א ז

(ו) ותקם היא וכלתיה ותשב משדי מואב כי שמעה בשדה מואב כי פקד יהוה את עמו לתת להם לחם: (ז) ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה: (ח) ותאמר נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה אשה לבית אמה יעשה {יעש} יהוה עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי: (ט) יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה: (י) ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמד: (יא) ותאמר נעמי שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים: (יב) שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים: (יג) הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש אל בנתי כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד יהוה:

נעמי, המבקשת את טובת כלותיה, נאלצת להפעיל לחץ כבד יותר כדי לשכנע אותן להיפרד ממנה. היא פותחת בסדרה של שאלות רטוריות, שעניינן אפסות הסיכויים של הקשר המשפחתי ביניהן. **העוד לי בנים במעי**, שאם אלד אותם בעתיד, יוכלו להיות **לכם לאנשים**, לבעלים! היא מסבירה כי מכל מקום מאוחר לה מאוד **כי זקנתי מהיות לאיש**, הרי נישואים כבר לא באים בחשבון **בבנותי**. אך גם אם הייתה נישאת מחדש ומזדרזת ללדת בנים **ותלתי תשברנה עד אשר יגדלו**, להם תמתינו שיגדלו! **הלהן יצאו מן הבית ויהיו קשורות ומחויבות, לבלתי היות לאיש אחר!** אל תחמיצו **בנותי החביבות, כי מר לי מאוד מכם**, כי צר לי מאד ליומן **כי יצאה בי יד ה'**, כי כבר הכה אותי קשות הקבייה.

האסונות, מצד אחד, והשמועה החדשה, מצד שני, מניעים את נעמי וכלותיה לשוב אל הבית, אל בית הלחם. היא שומעת **כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם**, נסתיימה הבצורת בארץ ישראל. בעוד שלוש הנשים בדרך לשוב אל ארץ יהודה, פונה נעמי אל **שתי כלותיה**, ערפה ורות, ומפצירה בהן **לכנה שובנה אישה אל בית אמה**. כך מקובל היה בעולם העתיק, אישה שנתאלמנה בטרם נולדו לה ילדים חוזרת אל בית הוריה. נעמי מכירה תודה לשתי כלותיה על **החסד** שעשו עמה ועם שני בניה בעת שחיו עמם, **עם המתים**, מחלון וכליון. היא מאחלת להן **שתמצאנה מנוחה אישה בית אישה**, שכל אחת מהן תינשא ותמצא מרגוע לנפשה אצל בית האיש החדש שלה. הכלות הנאמנות מגיבות בכרף של בכי, מנשקות לחמותן נעמי ומודיעות לה **כי אין בדתן להיפרד ממנה, כי אתך נשוב לעמד**. הן מבקשות לשוב אל העם שממנו לא באו כלל. בכך יש רמז כי כבר קבלו על עצמן את הזהות היהודית ובעיניהן אך טבעי הוא לשוב אל ארץ יהודה, אף שבמקורן הן בנות עם אחר. זוהי מעלתו של הגר, שהוא בן בית לכל דבר ועניין.

בשרות בית לחם נעמי שמר

אור הירח על ההר, לילה לבן בשדות בית לחם
 תן מילל בקול נשבר, אנא פנה עדרי ללכת.
 אה לנשר ולעיט, אין לי קן ואין לי בית
 הי הלילי, ילל, ילל הלילי.

עד ליל אוסיף ללכת, עם תרמיל רועים על שכמ
 הי הלילי, ילל, ילל הלילי.

הכניסה לבית לחם

נרק אצ

(יד) ותשנה קולן ותבכינה עוד ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה: (טו) ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך: (טז) ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי: (יז) באשר תמותי אמות ושם אקבר בה יעשה יהוה לי וכה יסיף בי המות יפריד ביני ובינך: (יח) ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה: (יט) ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם ויהי בבאנה בית לחם ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי: (כ) ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא כי המר שדי לי מאד: (כא) אני מלאה הלכתי וריקס השיבני יהוה למה תקראנה לי נעמי ויהוה ענה בי ושדי הרע לי: (כב) ותשב נעמי ורות המואביה בלתי עמה השבה משדי מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר שערים:

של המשפחה אל בית לחם. כאשר מופיעה נעמי, הזכורה לכולם כגבירה אצילה, ותהום כל העיר, העיר נרעשת מאוד, ותאמרנה, נשות העיר, בתמיהה מופלגת, הזאת נעמי??? שכבר ניכרו בפניה סימני הזקנה, הדלות והייסורים. תגובתה של נעמי אל חברותיה לשעבר: אל תקראנה לי נעמי, בשם הנגזר מן הנועם והטוב, אלא קראנה לי מרא, על שם המרירות הרבה שהמר שדי, האל, לי מאוד. אני מלאה, במשפחה ובכרוש, אל ארץ מואב הלכתי וריקס, חסרת כל, לכאן השיבני ה'. ושוב שואלת בשאלה רסורית: למה תקראנה לי נעמי, שהרי ה' ענה, העיד, בי ושדי, האל הרע לי??? בסיכומו של חלק זה מתיישבות נעמי ורות בבית לחם, והתקופה היא תקופת תחילת קציר השעורים, המקדימים לקציר החרדית, לעומת החיטים, וזמנם תואם את זמן חג הפסח. מכאן ואילך נחולגלת העלילה גם בהקשר של הזמן החקלאי של ארץ ישראל, ומכאן, ככל הנראה, גם הקשר לזמן השבועות.

הכלות מוסיפות למרר בכי, אך ברור כי רגע האמת הגיע. כל אחת מהן בוחרת את דרכה. ותישק ערפה לחמותה, נפרדה ממנה בנשיקה כאות לאהבת אמת. ורות דבקה בה, לא נפרדה ממנה למרות הכל. שוב לא מרפה נעמי ואומרת לרות: הנה שבה יבמתך, גיסתך, אל עמה, אל סביבתה החברתית, ואל אלוהיה, אל אמונתה הקודמת, שובי אחריה גם את. או אז נושאת רות את משפטי הנצח הבאים: אל המקום אליו תלכי אלך גם אני, ובמקום שבו תליני, תעצרי לחניה, אלין גם אני, עמוך. הלאום, הוא עמי, ואלוהיך, האמונה, הוא אלוהי. במקום שבו תמותי, שם אמות ואקבר גם אני. לא מקרי הוא שרות נשבעה לסיים את נאומה בנוסח שבועה המיוחד במקרא רק ליהודים ובעת קוראת בשם ה' המפורש: כה יעשה ה' לי וכה יוסיף, רק המורה יוכל להפריד בינינו. לאחר הצהרת נאמנות שכזאת ולאחר שנעמי נוכחת לדעת כי מתאמצת היא ללכת אתה חדלה היא מלהפציר בה לשוב אל ארץ מואב. מעתה נעמי הקשישה ורות הצעירה חד הן. מכאן ואילך ממשיכות השתיים במסע עד שהן מגיעות אל עיר המוצא

תפילה לחל

אם את חיי לא נתתי לעם
 לו ענוי מותי ממשך
 יחלה את פני האל הנזעם,
 כמיתת בתו של יפתח.
 ובבוא הכורת לכרת את נופי -
 לו קול גרזנו יתערב
 בקולות רנה של אחים עיפים.
 בשובם בשלום מן הקרב.

